

Correlation of Human Development Level with Gender Inequality and Gender Exploitation

ARTICLE INFO

Article Type

Original Research

Authors

Najafi M.¹ MA,
Mohebi M.^{2*} PhD,
Negahdari E.³ PhD

How to cite this article

Najafi M, Mohebi M, Negahdari E. Correlation of Human Development Level with Gender Inequality and Gender Exploitation. Geographical Researches. 2023;38(1): 91-97.

ABSTRACT

Aims Gender equality, as one of the factors affecting human development, indicates non-discrimination in terms of employment, education, health, social participation, etc. between women and men in the society. The purpose of this research was to investigate the level of development of Iran's provinces in terms of the degree of deprivation and gender advantage.

Methodology This retrospective research was conducted based on the results of the census of 2009 and 2019 in the provinces of Iran. The data of Iran's provinces regarding the type of settlement, population density (manpower), distance from the capital, level of human development and gross domestic index were extracted using a checklist from the statistical yearbooks of 2009 and 2019. The data were extracted using coefficient Pearson correlation and multivariate regression test were analyzed through SPSS 22 software.

Findings Gender advantage and gender deprivation were correlated with the level of human development, distance from the capital, population density and type of settlement. Also, the level of human development, distance from the capital, population density and type of settlement in 2009 and 2019 significantly explained the variance of indicators of gender advantage and gender deprivation.

Conclusion Human development indicators (type of settlement, population density, distance from the capital, level of human development) and gross domestic index have an effect on gender deprivation and gender advantage.

Keywords Human Development Index; Gender Inequality; Gender Benefit

¹Department of Economics, Qeshm Branch, Islamic Azad University, Qeshm, Iran

²Department of Economics, Faculty of Management, Economics and Accounting, Hormozgan University, Bandar Abbas, Iran

³Department of Economics, Bandar Abbas Branch, Islamic Azad University, Bandar Abbas, Iran

*Correspondence

Address: Department of Economics, Faculty of Management, Economics and Accounting, Hormozgan University, KM 9 of Minab Road, Bandar Abbas, Iran. Postal Code: 7916193145
Phone: +98 (76) 33710000-10
Fax: +98 (76) 33710000-10
mohebihm@yahoo.com

Article History

Received: December 25, 2022
Accepted: March 5, 2023
ePublished: April 4, 2023

CITATION LINKS

[Berik G, et al; 2009] Feminist ...; [Campbell JA, et al; 2021] Gender equality ...; [Chattopadhyay R, Duflo E; 2004] Women as ...; [Heise L, et al; 2019] Gender inequality ... [Hemati R, Maktoubian; 2013] Examining the ...; [Hosseinpour F; 2013] Analytical-comparative ...; [Hsu YC, Kovacevic M; 2015] Gender ... [Javaheri F; 2019] Report on ...; [Kabeer N, Natali L; 2013] Gender quality ...; [Ketabi M, et al; 2003] Women ...; [Kheiridoost Z, Nasiri B; 2016] Comparative ...; [Martic M, Savic G; 2001] An application ...; [Mirveisi S; 2014] Human ...; [Neguyen CP; 2021] Gender ...; [Neguyen CP; 2022] Uncertainty ...; [Noorbakhsh F; 2019] Human ...; [Partoee B, et al; 2009] Effect ...; [Purohit BC; 2018] Health and ...; [Safari Shali R; 2015] Discourse ...; [Safiri KH; 2001] Gender view ...; [Seguino S; 2000] Gender ... [Shaditalab Z, et al; 2005] Income ... [Shakoori A, et al; 2007] An analysis ... [Shankar R, Shah A; 2015] Bridging ... [Sheibani E, Afshari Z; 2003] The relationship ... [Yahyaee M; 2004] Analytical-comparative ...

همبستگی سطح توسعه انسانی با محرومیت جنسیتی و بهره‌مندی جنسیتی

مهدی نجفی MA

گروه اقتصاد، واحد قشم، دانشگاه آزاد اسلامی، قشم، ایران

محمد محبی* PhD

گروه اقتصاد، دانشکده مدیریت، اقتصاد و حسابداری، دانشگاه هرمزگان، بندرعباس، ایران

ابراهیم نگهداری PhD

گروه اقتصاد، واحد بندرعباس، دانشگاه آزاد اسلامی، بندرعباس، ایران

چکیده

اهداف: برابری جنسیتی به عنوان یکی از عوامل تاثیرگذار بر توسعه انسانی، حاکی از عدم تبعیض در جهت اشتغال، آموزش، سلامت، مشارکت اجتماعی و غیره بین زنان و مردان در جامعه است. هدف این پژوهش، بررسی سطح توسعه‌یافتگی استان‌های ایران از نظر درجه محرومیت و بهره‌مندی جنسیتی بود.

روش‌شناسی: این پژوهش گذشته‌نگر براساس نتایج سرشماری سال‌های ۱۳۸۱ و ۱۳۹۸ در استان‌های ایران انجام شد. داده‌های استان‌های ایران در مورد نوع سکونتگاه، تراکم جمعیت (نیروی انسانی)، فاصله از پایتخت، سطح توسعه انسانی و شاخص ناخالص داخلی با استفاده از چک‌لیست از سالنامه‌های آماری ۱۳۸۸ و ۱۳۹۸ استخراج شد. داده‌ها با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون و آزمون رگرسیون چندمتغیره از طریق نرم‌افزار SPSS 22 تحلیل شد.

یافته‌ها: بهره‌مندی جنسیتی و محرومیت جنسیتی با سطح توسعه انسانی، فاصله از پایتخت، تراکم جمعیت و نوع سکونتگاه همبستگی داشتند. همچنین سطح توسعه انسانی، فاصله از پایتخت، تراکم جمعیت و نوع سکونتگاه در سال‌های ۱۳۸۸ و ۱۳۹۸، واریانس شاخص‌های بهره‌مندی جنسیتی و محرومیت جنسیتی را به شکل معنی‌داری تبیین کردند.

نتیجه‌گیری: شاخص‌های توسعه انسانی (نوع سکونتگاه، تراکم جمعیت، فاصله از پایتخت، سطح توسعه انسانی) و شاخص ناخالص داخلی بر محرومیت جنسیتی و بهره‌مندی جنسیتی اثرگذار است.

کلیدواژگان: شاخص توسعه انسانی، نابرابری جنسیتی، بهره‌مندی جنسیتی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۰/۰۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۱۴

نویسنده مسئول: mohebinh@yahoo.com

مقدمه

توسعه ابعاد مختلفی دارد و لازمه رسیدن به این ابعاد استفاده بهینه و حداکثری از تمامی توانمندی‌ها، ظرفیت‌ها و استعدادها در هر جامعه است. غفلت و عدم توجه و یا حتی نادیده گرفتن قابلیت‌ها و توانایی‌های این درصد از جمعیت ایران، باعث ازبین‌رفتن استعدادها و شایستگی‌های زیادی می‌شود و همچنین رسیدن به شاخص‌های توسعه را ناممکن می‌سازد. علاوه بر این، اجرای طرح‌های کلان اقتصادی در جهت رسیدن به توسعه را با مشکل مواجه می‌سازد [Safari Shali, 2015].

اصل اساسی توسعه انسانی این است که مردم انتخاب‌های خود را گسترش دهند، توانایی‌های خود را به فعلیت برسانند و از فرصت‌های با ارزشی که برای آنها وجود دارد بهره‌مند شوند. فرصت‌های برابر در همه زمینه‌ها، برای همه افراد، چه زنان و چه

مردان، در قلب توسعه انسانی قرار دارد. با این حال، این گزینه‌ها به طور نابرابر در درون و بین جوامع توزیع شده‌اند و متأسفانه هنوز بسیاری از آنها عمدتاً برای زنان در دسترس نیستند [Hsu & Kovacevic, 2015]. مضرات و تبعیض، فقدان بینش در مورد آنچه که بر زندگی زنان تأثیر می‌گذارد، از جمله سلامتی (جسمی و عاطفی)، هنجارها و ارزش‌های اجتماعی، نهادها، و سیاست‌های عمومی، در هر حوزه‌ای از زندگی زنان وجود دارد و در محیط‌های مختلف ایران به طور متفاوتی تجلی می‌یابد. متأسفانه توانایی‌ها، فرصت‌ها و انتخاب‌های زنان محدود شده و در نتیجه پیشرفت کمتری نسبت به مردان از نظر سلامت، آموزش، استاندارد زندگی، توانمندسازی، امنیت شخصی و سایر ابعاد حیاتی توسعه انسانی ایجاد می‌شود. بنابراین، پتانسیل زندگی بسیاری از زنان نمی‌تواند به حد مطلوب برسد. گزارش توسعه انسانی (HDR) از زمان آغاز به کار خود در سال ۱۹۹۰، جنبه‌های بسیاری از این نابرابری‌ها را ارایه کرده است، مانند مواردی که در آموزش، کار، بهداشت و مشارکت سیاسی وجود دارد [Hsu & Kovacevic, 2015].

زنان یکی از مهم‌ترین گروه‌های اجتماعی منافع از کیفیت زندگی و در عین حال موثر بر آن هستند. این گروه عظیم اجتماعی از آنجا که ارتباط موثری با گروه‌های اجتماعی جامعه دارند، علاوه بر وظایف شخصی و خانوادگی نقش فعالی را در پیشرفت‌های اجتماعی و توسعه پایدار آن ایفا می‌کنند. زنان نقش بسیار حساس و تعیین‌کننده‌ای در فعالیت‌های اجتماعی دارند. آنان برای تسریع روند تغییر و توسعه پایدار جامعه، مسئولیت بسیار جدی و تعیین‌کننده‌ای برعهده دارند [Mirveisi, 2015]. زنان در کشورهای جهان سوم درصد بالایی از جمعیت را به خود اختصاص داده‌اند، در حالی که میزان مشارکت اقتصادی و اجتماعی آنها بسیار ناچیز است و اکثریت قاطع آنها در بخش‌های غیر رسمی مانند خدماتی، صنعتی و کشاورزی مشغول فعالیت هستند.

هر برنامه توسعه‌ای بایستی رشد بیشتر شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی را فراهم کند [Martic & Savic, 2001]. یکی از شاخص‌های مهم در این زمینه شاخص جنسیتی است. اجرای درست برنامه‌های توسعه بایستی به رفع نابرابری‌های جنسیتی بینجامد. این شکاف جنسیتی در حوزه مشارکت اقتصادی هر چند به شکل چشم‌گیری ترمیم یافته است، اما همچنان وجود دارد [Purohit, 2018]. توسعه، زمانی اتفاق می‌افتد که کلیه شاخص‌های آن در تمام سطح بصورت یکپارچه رشد داشته باشند. در حال حاضر بیشتر کشورها توجهی به جنسیت افراد در جهت بکارگیری نیروی انسانی ندارند. بلکه معیار مهم آنها داشتن تخصص و میزان مهارت افراد است. اما در ایران بخاطر برخی از شرایط، اولویت اول با جنسیت مذکر بودن است [Javaheri, 2019; Noorbakhsh, 2019].

نابرابری و تبعیض‌های جنسیتی منجر به برخوردهای تبعیض‌آمیز یا ترجیحی جامعه نسبت به افراد بر حسب جنس آنها می‌شود. این نگرش‌ها و تبعیض‌های موجود در جامعه، افراد را به دو گروه

آنان، تفاوت‌های قومی و منطقه‌ای و به طور کلی مجموعه‌ای از عوامل سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی بر درجه بهره‌مندی و محرومیت جنسیتی زنان مؤثر هستند [Neguyan, 2022].

توسعه انسانی و شاخص نابرابری جنسیتی در تحقیقات بسیاری مورد مطالعه قرار گرفته است. نتایج خیری‌دوست و نصیری [Kheiridoost & Nasiri, 2015] حاکی از آن است که ایران به لحاظ شاخص‌های توسعه زنان در ردیف‌های انتهایی جدول کشورهای با توسعه انسانی بالا قرار دارد، اما ملاحظه اجزای این شاخص گویای آن است که ایران در زمینه شاخص‌های سلامتی و آموزش زنان از متوسط جهانی و متوسط کشورهای با توسعه‌یافتگی بالا بهتر عمل کرده است. از دید حسین پور [Hosseinpour, 2013] نابرابری جنسیتی به ویژه در حوزه‌های اقتصادی و سیاسی در کشورهای اسلامی همچنان چشم‌گیر است و این نابرابری جنسیتی به کاهش میزان مشارکت زنان می‌انجامد که به نوبه خود منجر به بی‌عدالتی جنسیتی خواهد شد. بر اساس تحقیق پرتویی و همکاران [Partoee et al., 2009] به هر میزان نابرابری جنسیتی در بخش‌های آموزش و اشتغال کاهش باید نرخ رشد اقتصادی افزایش می‌یابد. یحیایی [Yahyae, 2004] در پژوهشی تحت عنوان بررسی تحلیلی- تطبیقی شاخص‌های توسعه جنسیتی ایران و جهان (مصر، هند و ژاپن) به این نتیجه رسید که بین شاخص توسعه انسانی و توسعه جنسیتی ارتباط معنی‌داری و مستقیم وجود دارد و نیز بین شاخص توسعه انسانی و شکاف جنسیتی در درآمد، رابطه معکوس و معنی‌دار وجود دارد. همچنین بالاترین ارزش در شاخص توسعه انسانی و جنسیتی و اجزای آن به ترتیب در ژاپن، ایران، مصر و هند مشاهده گزارش شده است. کتابی [Ketabi, 2003]، از عواملی همچون افزایش سطح تحصیلات، دسترسی به منابع مالی، بهبود وضع سلامت، برخورداری از حق مالکیت قانونی، رفع تبعیض از بازار کار و حذف باورهای سنتی به عنوان عوامل مؤثری در توانمندسازی زنان نام برده است.

بر اساس شیبانی و افشاری [Sheibani & Afshatri, 2003] سطح توسعه اقتصادی اثر خطی مثبت و معنی‌داری بر موقعیت زنان دارد و موقعیت زنان در استان‌های ثروتمند بهتر از استان‌های فقیر بوده است. نتایج تحقیق در مورد رابطه بین نابرابری جنسیتی و توسعه اقتصادی نمایانگر اثر خطی، منفی و معنی‌دار متغیرهای توسعه بر نابرابری جنسیتی است و وجود رابطه خطی بین توسعه اقتصادی و نابرابری جنسیتی مورد تأیید قرار نگرفته است.

شکوری و همکاران [Shakoori et al., 2007]، اذعان نمودند که ویژگی‌های فردی زنان نقش بسزایی در فقر آنان دارد و فقر زنان دارای ابعاد چندگانه اقتصادی، اجتماعی و روانی است. علل پایین‌بودن توانمندی زنان، ماهیت و رویکرد حاکم بر تلاش‌ها، کمیت پایین و فقر قابلیت‌های زنان ذکر شده است. از بین بردن فقر زنان و تحول در پایگاه اقتصادی و اجتماعی آنان، از تحولات ساختاری ضروری است. امروزه شاخص‌های توسعه انسانی و توسعه بر مبنای جنسیت با وجود برخی از نارسایی‌ها، معیار مناسبی برای مقایسه سطح توسعه

متفاوت تقسیم می‌نماید [Shankar & Shah, 2015] گروهی که امکان دسترسی به منابع، امکانات و اعتبارات را به واسطه برتری جنسی حق طبیعی خود فرض می‌نمایند و گروهی که عدم بهره‌مندی‌های خویش و محرومیت‌ها را می‌پذیرند. در واقع مردان عمدتاً در گروه اول و زنان در گروه دوم جای دارند. هر چند که این تقسیم‌بندی طبیعی نبوده و مغایر با اصل عدالت و تساوی انسان‌ها است [Noorbakhsh, 2019]. در نتیجه این ساختار نابرابر، بر مبنای باورهای تبعیض آمیز و تعصب برانگیز، زنان در زمینه‌های مختلفی چون اشتغال، آموزش و بهداشت زنان هم به لحاظ اقتصادی و هم به لحاظ قابلیت‌ها، فقیر گشته‌اند. بر اساس مطالعات پژوهشگران، زنان بیشتر از مردان در معرض فقر قرار دارند. زیرا از قابلیت‌ها و امکاناتی که برای توانمندی و کاهش فقر لازم است، محرومند. محدودیت تحرک اجتماعی و اقتصادی تحت تاثیر عوامل فرهنگی و قانونی، مبارزه با فقر را برای زنان دشوارتر نموده است. هر چند که شاخص‌های توسعه انسانی و جنسیتی، تفاوت سطح توسعه جوامع و سطح امید به زندگی، دانش و سهم از درآمد در بین زنان و مردان را مشخص می‌نماید، اما در کشورهای مختلف لازم است که بحث «تفکیک» در مباحث توسعه انسانی و جنسیتی مد نظر قرار گیرد. زیرا در کشورهای مختلف، سطح زندگی گروه‌های قومی، مکانی و طبقات اجتماعی متفاوت است و بنابراین نیازمند بررسی تفکیکی است [Safiri, 2001]. در ایران نیز که تنوع جغرافیایی، قومیتی، فرهنگی و مکانی، مذهبی و غیره وجود دارد، لازم به نظر می‌رسد، برای درک درجه بهره‌مندی و محرومیت جنسیتی، عوامل مورد نظر به تفکیک به ویژه با تفکیک جنسیتی مطالعه شود. دستیابی به اطلاعات تفکیکی در مورد گروه‌های مختلف زنان موجب دستیابی به اشکال و علل محرومیت‌ها و نیازهای غیر مشترک زنان شده و از قرارگیری زنان در یک گروه همگن با نیازهای یکسان جلوگیری می‌نماید چرا که در واقع گروه‌های زنان با توجه به قومیت‌ها، اقلیت‌ها، طبقه اجتماعی و وضعیت تأهل ناهمگون بوده و درجه محرومیت و بهره‌مندی نیز در آنان متفاوت است. اگر چه محرومیت‌های مشترکی بین تمام زنان وجود دارد، اما می‌بایست قابلیت‌های زنان را افزایش داد و آنان را توانمند ساخت، تا بتوانند قابلیت و توانایی خروج از چرخه فقر را به دست آورند و مانع از ماندگاری و انتقال بین نسلی فقر به زنان نسل آینده شوند. کارشناسان متخصص مسایل جنسیتی سازمان ملل تأکید دارند که اگر هدف حذف نابرابری‌های جنسیتی عینیت نیابد تحقق اهداف هزاره سوم توسعه امکان‌پذیر نخواهد بود [Shaditalab et al., 2005]. زمانی می‌توان نابرابری‌های جنسیتی را مرتفع و دستیابی به توانمندی را محقق کرد که با افزایش آگاهی تمام اقشار جامعه و تجدید در الگوهای جامعه‌پذیری با حذف نگرش‌های تبعیض آمیز و مردسالارانه و کلیشه‌های فرهنگی رایج در خصوص زنان، اقداماتی صورت پذیرد. عوامل مختلفی چون باورهای غلط و نگرش‌های منفی نسبت به زنان، سنت‌ها و آداب و رسوم رایج در جامعه، باورهای مذهبی، کلیشه‌های جنسیتی، فقر قابلیت‌های زنان، وضعیت حقوقی

شاخص امید به زندگی، دسترسی به آموزش و دسترسی به درآمد بر حسب جنسیت محاسبه شد. GDI رفتار چندبُعدی محرومیت جنسیتی را در نظر نمی‌گیرد، ولی به عنوان شاخصی کافی برای اندازه‌گیری بهره‌مندی زنان می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد.

برای محاسبه شاخص محرومیت جنسیتی در هر یک از استان‌های ایران از رابطه $GI = HDI - GDI / HDI$ استفاده شد. این شاخص بین صفر و یک در نوسان است و هر چقدر به صفر نزدیکتر باشد دسترسی زنان به درآمد، آموزش و امید به زندگی کمتر است و بالعکس (کم: کمتر از ۵/۰؛ ۷/۰-۵/۰؛ متوسط: ۸/۰ تا ۱۰/۰ بالا).

داده‌ها با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون و آزمون رگرسیون چندمتغیره (اثر سطوح شاخص‌های توسعه‌یافتگی استان‌های ایران بر درجه محرومیت جنسیتی و بهره‌مندی جنسیتی) از طریق نرم‌افزار SPSS 22 تحلیل شد.

یافته‌ها

لرستان در شاخص سکونتگاه‌های جغرافیایی، تهران در شاخص‌های توسعه انسانی و تراکم جمعیت (نیروی انسانی) و اردبیل در شاخص فاصله از پایتخت بیشترین مقدار را داشتند. کهگیلویه و بویراحمد بیشترین نابرابری جنسیتی و گیلان و تهران بیشترین بهره‌مندی جنسیتی را داشتند (جدول ۱).

انسانی کشورهای جهان هستند. شاخص توسعه انسانی و توسعه بر مبنای جنسیت می‌تواند بیان‌گر تفاوت سطح توسعه انسانی استان‌های ایران است و گروه‌های قومی، مکانی و الگوی زیست در سطح ایران در سطوح مختلفی از توسعه انسانی و توسعه بر مبنای جنسیت قرار دارند. هدف این پژوهش، بررسی سطح توسعه‌یافتگی استان‌های ایران از نظر درجه محرومیت و بهره‌مندی جنسیتی بود.

روش‌شناسی

این پژوهش گذشته‌نگر براساس نتایج سرشماری سال‌های ۱۳۸۸ و ۱۳۹۸ در استان‌های ایران انجام شد (تقسیم‌بندی استانی ۱۳۸۵). داده‌های استان‌های ایران در مورد نوع سکونتگاه، تراکم جمعیت (نیروی انسانی)، فاصله از پایتخت، سطح توسعه انسانی و شاخص ناخالص داخلی (GDP: Gross Domestic Product) با استفاده از چک‌لیست از سالنامه‌های آماری جمع‌آوری شد. شاخص سطح توسعه انسانی (HDI: Human Development Index) با ترکیب شاخص‌های امید به زندگی، دسترسی به آموزش و دسترسی به درآمد محاسبه شد. برای محاسبه شاخص بهره‌مندی جنسیتی از شاخص توسعه انسانی تعدیل‌شده بر حسب جنسیت استفاده شد (کم: کمتر از ۳۰؛ متوسط: ۳۰؛ بالا: بیشتر از ۳۰). شاخص محرومیت جنسیتی (GDI: Gender Deprivation Index) بر اساس ۳

جدول ۱) مقایسه شاخص‌های سطوح توسعه‌یافتگی و محرومیت و بهره‌مندی جنسیتی استان‌های ایران در سال‌های ۱۳۸۸ و ۱۳۹۸

استان	نوع سکونتگاه تراکم جمعیت فاصله از پایتخت توسعه انسانی		GDP		HDI		محرومیت جنسیتی بهره‌مندی جنسیتی	
	۱۳۸۸	۱۳۹۸	۱۳۸۸	۱۳۹۸	۱۳۸۸	۱۳۹۸	۱۳۸۸	۱۳۹۸
آذربایجان شرقی	۰/۳۸	۰/۳۸	۰/۴۲	۰/۴۵	۰/۳۷	۰/۴۲	۰/۷۵	۰/۸۴
آذربایجان غربی	۰/۳۷	۰/۳۵	۰/۴۷	۰/۴۰	۰/۳۹	۰/۴۳	۰/۷۴	۰/۸۳
اردبیل	۰/۳۴	۰/۳۴	۰/۴۳	۰/۴۳	۰/۴۳	۰/۴۳	۰/۸۰	۰/۸۵
اصفهان	۰/۴۰	۰/۴۰	۰/۴۷	۰/۴۷	۰/۳۲	۰/۴۷	۰/۸۶	۰/۹۴
ایلام	۰/۳۹	۰/۳۹	۰/۴۸	۰/۴۸	۰/۳۲	۰/۴۹	۰/۶۶	۰/۶۹
بوشهر	۰/۳۵	۰/۳۱	۰/۴۰	۰/۴۰	۰/۳۲	۰/۴۰	۰/۷۶	۰/۸۲
تهران	۰/۳۳	۰/۳۵	۰/۴۰	۰/۴۰	۰/۳۲	۰/۴۰	۰/۸۹	۰/۹۵
چهارمحال بختیاری	۰/۲۷	۰/۲۷	۰/۳۳	۰/۳۳	۰/۳۳	۰/۳۳	۰/۶۴	۰/۷۵
خراسان	۰/۲۴	۰/۲۳	۰/۴۳	۰/۴۳	۰/۳۳	۰/۴۳	۰/۶۲	۰/۶۷
خوزستان	۰/۴۵	۰/۴۲	۰/۳۹	۰/۳۹	۰/۳۹	۰/۳۹	۰/۷۳	۰/۸۲
زنجان	۰/۳۵	۰/۲۶	۰/۴۲	۰/۳۸	۰/۳۳	۰/۳۸	۰/۷۸	۰/۸۶
سمنان	۰/۳۸	۰/۳۰	۰/۴۴	۰/۳۸	۰/۳۳	۰/۴۴	۰/۶۴	۰/۷۱
سیستان و بلوچستان	۰/۲۴	۰/۲۲	۰/۳۲	۰/۲۸	۰/۳۲	۰/۳۲	۰/۵۲	۰/۶۲
فارس	۰/۳۸	۰/۴۰	۰/۳۶	۰/۳۹	۰/۳۶	۰/۳۹	۰/۷۲	۰/۸۳
قم	۰/۳۸	۰/۳۰	۰/۴۴	۰/۳۹	۰/۳۶	۰/۴۴	۰/۶۹	۰/۷۷
کردستان	۰/۴۲	۰/۳۹	۰/۳۶	۰/۳۹	۰/۳۶	۰/۳۹	۰/۷۱	۰/۸۰
کرمان	۰/۳۹	۰/۲۸	۰/۳۵	۰/۳۲	۰/۳۴	۰/۳۵	۰/۷۳	۰/۷۶
کرمانشاه	۰/۳۴	۰/۲۸	۰/۳۷	۰/۳۵	۰/۳۱	۰/۳۷	۰/۷۲	۰/۷۷
کهگیلویه و بویراحمد	۰/۳۹	۰/۲۹	۰/۳۳	۰/۳۰	۰/۳۳	۰/۳۳	۰/۶۵	۰/۶۹
گیلان	۰/۳۶	۰/۲۷	۰/۳۹	۰/۳۵	۰/۳۹	۰/۳۹	۰/۷۵	۰/۸۴
لرستان	۰/۴۴	۰/۴۱	۰/۳۴	۰/۳۸	۰/۳۳	۰/۳۴	۰/۷۲	۰/۷۸
مازندران	۰/۳۱	۰/۲۶	۰/۴۰	۰/۴۰	۰/۳۲	۰/۴۰	۰/۷۴	۰/۷۹
مرکزی	۰/۳۳	۰/۲۸	۰/۳۵	۰/۳۵	۰/۳۱	۰/۳۵	۰/۶۴	۰/۷۳
هرمزگان	۰/۴۰	۰/۳۲	۰/۳۲	۰/۲۳	۰/۳۲	۰/۳۲	۰/۵۹	۰/۶۴
همدان	۰/۳۲	۰/۲۷	۰/۳۳	۰/۴۰	۰/۳۳	۰/۳۳	۰/۷۱	۰/۷۹
یزد	۰/۳۴	۰/۲۹	۰/۳۹	۰/۳۸	۰/۳۹	۰/۴۲	۰/۸۲	۰/۹۲

محرومیت جنسیتی و بهره‌مندی جنسیتی در سال ۱۳۸۸ و ۴۳/۱٪ از واریانس محرومیت جنسیتی (p=۰/۰۰؛ F=۱۷/۴۱۲) در سال ۱۳۹۸ و ۳۵/۶٪ از واریانس بهره‌مندی جنسیتی (p=۰/۰۰؛ F=۲۹/۴۱۲) در سال ۱۳۸۸ و ۳۷/۴٪ از واریانس بهره‌مندی جنسیتی (p=۰/۰۰۱؛ F=۱۲/۲۵۷) در سال ۱۳۹۸ را تبیین کرد.

براساس نتایج تحلیل رگرسیون، شاخص نوع سکونتگاه، ۲۹/۳٪ از واریانس محرومیت جنسیتی (p=۰/۰۰۱؛ F=۱۸/۳۵۱) در سال ۱۳۸۸ و ۲۹/۴٪ از واریانس محرومیت جنسیتی (p=۰/۰۰۴؛ F=۱۴/۳۱۲) در سال ۱۳۹۸ و ۶۳/۰٪ از واریانس بهره‌مندی جنسیتی (p=۰/۰۰۰؛ F=۳۴/۳۴۲) در سال ۱۳۸۸ و ۵۶/۷٪ از واریانس بهره‌مندی جنسیتی (p=۰/۰۰؛ F=۲۵/۲۳۷) در سال ۱۳۹۸ را تبیین کرد.

بحث

هدف از این تحقیق، بررسی رابطه سطح توسعه انسانی و جغرافیایی با درجه محرومیت و بهره‌مندی در شاخص جنسیتی استان‌های ایران بوده است.

برابری جنسیتی از طریق توانمندسازی و ارایه فرصت‌های برابر برای همه، صرف نظر از جنسیت، به طور فزاینده‌ای به عنوان محرک اجتماعی و یک حقوق اساسی بشر شناخته می‌شود. برابری جنسیتی به عنوان یکی از اهداف توسعه، ابزاری برای دستیابی به اهداف دیگر و یک حقوق اساسی بشر است [Campbell et al., 2021]. تغییر مثبت در برابری جنسیتی با بهبود رشد اقتصادی (بانک جهانی ۲۰۱۱) و سلامت و رفاه [Heise et al., 2019] مرتبط است.

ارتباط معنی‌داری بین متغیرهای سکونتگاه، تراکم جمعیت (نیروی انسانی)، فاصله از پایتخت، سطح توسعه انسانی و شاخص ناخالص داخلی (GDP) و متغیرهای وابسته شامل شاخص‌های محرومیت و بهره‌مندی جنسیتی وجود دارد. محوریت برابری جنسیتی، توانمندسازی زنان و تحقق حقوق زنان در دستیابی به توسعه پایدار در سال‌های اخیر به طور فزاینده‌ای به رسمیت شناخته شده است. زنان و دختران نیمی از جمعیت جهان هستند و در نتیجه نیمی از پتانسیل انسانی جهان را در اختیار دارند. هنگامی که زندگی آنها بهبود یابد، مزایای آن در سراسر جامعه بازتاب می‌یابد. برای مثال، دسترسی به کار مناسب و درآمد منظم برای زنان، نه تنها به کاهش فقر کمک می‌کند، بلکه از نتایج بهتر آموزش، بهداشت و تغذیه نیز حمایت می‌کند.

زمانی توسعه به معنی واقعی خود اتفاق می‌افتد. که مردم آن جامعه بتوانند نیازهای خود را بدون دغدغه مرتفع سازند. اگر یک منطقه از کشور دارای درجه محرومیت زیادی باشد و منطقه دیگر در رفاه نسبی، توسعه نامتوازن اتفاق افتاده است. یکی از موارد مهم در توسعه هر جامعه‌ای، شاخص جنسیتی است. شاخص جنسیتی به این معنی است که تبعیضی در جهت اشتغال، آموزش، سلامت، مشارکت اجتماعی و غیره بین زنان و مردان وجود نداشته باشد. تحقیقات نشان می‌دهد که توزیع عادلانه‌تر موقعیت‌ها و منابع میان زنان و مردان، باعث رشد اقتصادی و بهره‌وری بیشتر می‌شود و

سطح توسعه انسانی همبستگی مستقیم معنی‌داری با بهره‌مندی جنسیتی و همبستگی معکوس معنی‌دار با محرومیت جنسیتی داشت. فاصله از پایتخت همبستگی معکوس معنی‌داری با بهره‌مندی جنسیتی و همبستگی مستقیم معنی‌دار با محرومیت جنسیتی داشت. تراکم جمعیت همبستگی معکوس معنی‌داری با بهره‌مندی جنسیتی و همبستگی مستقیم معنی‌دار با محرومیت جنسیتی داشت (جدول ۲).

جدول ۲ همبستگی شاخص سطح توسعه انسانی با شاخص‌های محرومیت جنسیتی و بهره‌مندی جنسیتی (همه موارد در سطح ۰/۰۵ معنی‌دار بود) در استان‌های کشور در سال‌های ۱۳۸۸ و ۱۳۹۸

شاخص	توسعه انسانی فاصله از پایتخت تراکم جمعیت	
محرومیت	۰/۶۳۲	۰/۷۶۳
جنسیتی	۰/۷۵۲	۰/۶۲۰
بهره‌مندی	۰/۷۳۱	۰/۶۸۴
جنسیتی	۰/۶۵۶	۰/۵۹۷

نوع سکونتگاه شهری همبستگی مستقیم و معنی‌داری با بهره‌مندی جنسیتی و همبستگی معکوس معنی‌دار با محرومیت جنسیتی داشت. نوع سکونتگاه روستایی همبستگی معکوس معنی‌داری با بهره‌مندی جنسیتی و همبستگی مستقیم معنی‌دار با محرومیت جنسیتی داشت (جدول ۳).

جدول ۳ همبستگی شاخص نوع سکونتگاه‌های جغرافیایی (مناطق شهری و روستایی) با شاخص‌های محرومیت جنسیتی و بهره‌مندی جنسیتی (همه موارد در سطح ۰/۰۵ معنی‌دار بود) در استان‌های کشور در سال‌های ۱۳۸۸ و ۱۳۹۸

شاخص	نوع سکونتگاه‌های جغرافیایی	
	روستایی	شهری
محرومیت	۰/۷۷۸	۰/۵۳۸
جنسیتی	۰/۶۷۱	۰/۵۲۳
بهره‌مندی	۰/۵۲۱	۰/۷۹۲
جنسیتی	۰/۴۸۲	۰/۷۴۶

براساس نتایج تحلیل رگرسیون، شاخص سطح توسعه انسانی، ۴۰/۱٪ از واریانس محرومیت جنسیتی (p=۰/۰۰؛ F=۳۰/۲۱۴) در سال ۱۳۸۸ و ۴۳/۲٪ از واریانس محرومیت جنسیتی (p=۰/۰۰۷؛ F=۱۵/۳۲۷) در سال ۱۳۹۸ و ۵۴/۷٪ از واریانس بهره‌مندی جنسیتی (p=۰/۰۰؛ F=۲۹/۱۴۶) در سال ۱۳۸۸ و ۵۷/۴٪ از واریانس بهره‌مندی جنسیتی (p=۰/۰۰۳؛ F=۱۲/۲۹۸) در سال ۱۳۹۸ را تبیین کرد.

براساس نتایج تحلیل رگرسیون، شاخص فاصله از پایتخت، ۵۸/۵٪ از واریانس محرومیت جنسیتی (p=۰/۰۰؛ F=۲۸/۷۲۵) در سال ۱۳۸۸ و ۳۴/۵٪ از واریانس محرومیت جنسیتی (p=۰/۰۰۲؛ F=۱۴/۱۲۸) در سال ۱۳۹۸ و ۴۵/۱٪ از واریانس بهره‌مندی جنسیتی (p=۰/۰۰۰؛ F=۲۷/۳۶۵) در سال ۱۳۸۸ و ۴۰/۳٪ از واریانس بهره‌مندی جنسیتی (p=۰/۰۰۵؛ F=۱۱/۳۶۷) در سال ۱۳۹۸ را تبیین کرد.

براساس نتایج تحلیل رگرسیون، شاخص تراکم جمعیت (نیروی انسانی)، ۴۸/۳٪ از واریانس محرومیت جنسیتی (p=۰/۰۰۰؛ F=۳۰/۵۱۹) در سال ۱۳۸۸ و ۴۸/۳٪ از واریانس بهره‌مندی جنسیتی (p=۰/۰۰۰؛ F=۳۰/۵۱۹) در سال ۱۳۹۸ را تبیین کرد.

دارند، منابع عمومی بیشتر به سرمایه گذاری در اولویت های توسعه انسانی، از جمله سلامت کودکان، تغذیه و دسترسی به شغل اختصاص داده می شود [Chattopadhyay & Duflo, 2004]. امروزه به طور فزاینده ای، مشارکت کامل زنان به عنوان محوری در سیاست گذاری شناخته می شود. برخی از جنبه های برابری جنسیتی، مانند تحصیلات زنان و سهم زنان از اشتغال، می تواند تأثیر مثبتی بر رشد اقتصادی نیز داشته باشد، اگرچه این تأثیر به ماهیت استراتژی های رشد، ساختار اقتصاد، ترکیب بخشی اشتغال زنان و جداسازی بازار کار، در میان عوامل دیگر بستگی دارد [Kabeer & Natali, 2013; Nguyen, 2021].

در حالی که برابری جنسیتی می تواند تأثیر کاتالیزوری بر دستیابی به توسعه انسانی و جغرافیای و حتی پایداری اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی را داشته باشد، با این وجود معکوس این امر همیشه صادق نیست. از این رو، نمی توان یک رابطه ساده برد بین برابری جنسیتی و توسعه انسانی فرض کرد. در واقع، برخی از الگوهای رشد و توسعه بر پایه حفظ نابرابری های جنسیتی، مانند حفظ شکاف دستمزدهای جنسیتی و تثبیت هنجارها، ارزش ها و نهادهای تبعیض آمیز جنسیتی توسعه می یابند [Seguino, 2000; Kabeer & Natali, 2013]. به عنوان مثال، تلاش برای افزایش دستمزد زنان به نفع برابری بیشتر ممکن است منجر به رشد اقتصادی شود، اما همچنین ممکن است در نتیجه اثرات منفی آنها بر سرمایه گذاری و صادرات جرقه انقباض اقتصادی را ایجاد کند. این اختلالات کوتاه مدت در تقاضا نه تنها ممکن است اشتغال و تولید مردان را کاهش دهد، بلکه ممکن است دستیابی به رشد بلندمدت را نیز دشوار کند. بنابراین، حتی اگر برابری جنسیتی ممکن است اثرات جانبی مثبتی روی کیفیت نیروی کار در بلندمدت داشته باشد، در کوتاه مدت برابری جنسیتی ممکن است شوک هایی ایجاد کند که می تواند اقتصاد را از مسیر رشد بلندمدت خود خارج کند [Berik et al., 2009].

با وجود تمام موارد قید شده، پیشرفت در برابری جنسیتی در ابعاد مختلف در ایران بسیار ناهموار بوده است. به عنوان مثال، در برخی زمینه ها، مانند دسترسی دختران به آموزش، پیشرفت غیرقابل انکار است با این وجود در بسیاری از مناطق دورافتاده اغلب زنان و دختران به دلیل فقر و نیز عدم دسترسی به امکانات مناسب از آموزش بی بهره هستند. در زمینه هایی مانند مشارکت نیروی کار و نوآوری، مشارکت گسترده زنان در امور سیاست گذاری و مدیریتی، شکاف های جنسیتی قابل توجهی باقی مانده است. رفع شکاف های جنسیتی و هموارسازی شرایط بهره مندی از قابلیت های زنان در امور مختلف گام مهمی در راستای دستیابی به توسعه انسانی و حذف موانع مرتبط در این زمینه است.

نتیجه گیری

شاخص های توسعه انسانی (نوع سکونتگاه، تراکم جمعیت، فاصله از پایتخت، سطح توسعه انسانی) و شاخص ناخالص داخلی بر

کشورهایی که در آموزش دختران سرمایه گذاری می کنند نرخ رشد اقتصادی بالاتری دارند [Hemati & Matloubian, 2013]. همچنین، شواهد حاکی از آن است که در کشورهایی که روابط جنسیتی تساوی طلبانه است سطح باروری و مرگ و میر کودکان پایین است و از همه مهمتر، سطح بالای برابری جنسیتی با سطح بالای رشد اقتصادی ارتباط دارد [Hemati & Matloubian, 2013]. امروزه مشاهده می شود که در برخی از مناطق ایران فاصله زیادی در زمینه عدالت اجتماعی بین زنان و مردان وجود دارد. در بازه زمانی ۱۳۸۸ و ۱۳۹۸ از نظر شاخص نابرابری، استان های کهگیلویه و بویر احمد، هرمزگان، لرستان، سیستان بلوچستان و چهارمحال بختیاری بیشترین محرومیت و استان های تهران، اصفهان، یزد، اردبیل، آذربایجان شرقی و غربی و زنجان کمترین محرومیت داشتند. از نظر شاخص بهره مندی جنسیتی استان های گیلان، تهران، اصفهان، یزد، اردبیل، آذربایجان شرقی و غربی و زنجان بیشترین بهره مندی و استان های ایلام، خراسان، کهگیلویه و بویر احمد، هرمزگان و سیستان بلوچستان کمترین بهره مندی جنسیتی را داشتند. نتایج همبستگی میان شاخص ها و نابرابری و بهره مندی جنسیتی نشان داد که شاخص سطح توسعه انسانی در مناطق مختلف ایران سبب افزایش بهره مندی جنسیتی و کاهش محرومیت می شود. در مناطق با سطح توسعه انسانی متوسط میزان محرومیت کم می شود. همچنین شاخص دوری و نزدیکی مناطق مختلف ایران از تهران در مناطق مختلف کشور سبب افزایش بهره مندی جنسیتی و محرومیت شده است. در واقع در مناطقی که نزدیک تهران هستند سطح بهره مندی از امکانات و دسترسی بیشتر است. بنابراین بهره مندی جنسیتی آنها بیشتر است و میزان محرومیت آنها نیز کمتر است. شاخص تراکم جمعیت (نیروی انسانی) در مناطق مختلف ایران در صورتی که زیاد باشد سبب کاهش بهره مندی جنسیتی و افزایش محرومیت می شود. شاخص نوع سکونتگاه های جغرافیایی (مناطق شهری و روستایی) در مناطق مختلف ایران تأثیر مثبت و معنی داری با شاخص محرومیت و بهره مندی جنسیتی دارد. بنابراین می توان بیان کرد که سکونتگاه های روستایی نسبت به سکونتگاه های شهری میزان محرومیت بیشتری دارند.

پیوند برابری جنسیتی و توسعه انسانی به چند دلیل مهم است. اولاً این یک امر اخلاقی است. دستیابی به برابری جنسیتی و تحقق حقوق بشر و به رسمیت شناختن توانایی های گروه های مختلف زنان، نیاز اصلی یک دنیای عادلانه و پایدار است. دوم، اینکه جبران تأثیر نامتناسب شوک ها و استرس های اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی بر زنان و دختران که بهره مندی از حقوق انسانی و نقش حیاتی آنها در حفظ خانواده را تضعیف می کند، ضروری است. سوم و مهمتر از همه، توسعه قابلیت های زنان برای ایجاد هم افزایی بهتر بین برابری جنسیتی و توسعه انسانی است که حایز اهمیت بسیار است. شواهد فزاینده ای از هم افزایی بین برابری جنسیتی از یک سو و توسعه اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی وجود دارد. به عنوان مثال، زمانی که زنان مشارکت بیشتری در مدیریت دولتی

neighboring countries. *Women's Studies*. 6(0):47-65. [Persian]

- Martić M, Savić G (2001). An application of DEA for comparative analysis and ranking of regions in Serbia with regards to social-economic development. *European Journal of Operational Research*. 132(2):343-356.

- Mirveisi S (2014). Human development and gender justice in Amartya Sen's capability approach. *Interdisciplinary Studies in Humanities*. 4(28):47-72. [Persian]

- Nguyen CP (2021). Gender equality and economic complexity. *Economic Systems* 45(4):100921.

- Nguyen CP (2022). Uncertainty and gender inequality: A global investigation. *The Quarterly Review of Economics and Finance*. 86:31-47.

- Noorbakhsh F (2019). Human development and regional disparities in Iran: A policy model. *Journal of International Development*. 14(7):927-949.

- Partoee B, Amin S, Goodarzi A (2009). Effect of gender inequality on economic growth in Iran. *Economic Modeling*. 3(3):51-76. [Persian]

- Purohit BC (2018). Health and human development at sub-state level in India. *Journal of Socio-Economics*. 37(6):2248-2260.

- Safari Shali R (2015). Discourse analysis of gender justice on economic social and cultural development plans in Islamic Republic of Iran. *Sociological Review*. 22(2):211-237. [Persian]

- Safiri KH (2001). Gender view of work and its impact on human development. *Specialized Journal of Language and Literature*. 34(3-4):760-731. [Persian]

- Seguino S (2000). Gender inequality and economic growth: A cross-country analysis. *World Development*. 28(7):1211-1230.

- Shaditalab Z, Vahabbi M, Varmazyar H (2005). Income poverty, only one aspect of female headed household's poverty. *Refahj*. 5(17):227-248. [Persian]

- Shakoobi A, Rafeatjah M, Jaafari M (2007). An analysis of factors affecting women's empowerment components. *Woman in Development and Politic*. 5(1):1-36. [Persian]

- Shankar R, Shah A (2015). Bridging the economic divide within countries: A scorecard on the performance of regional policies in reducing regional income disparities. *World Development*. 31(8):1421-1441.

- Sheibani E, Afshari Z (2003). The relationship between economic development and gender inequalities has become one of the most debated issues in policy making and social. *Economic Research*. 38(1):151-174. [Persian]

- Yahyaee M (2004). Analytical-comparative study of indicators of gender development in Iran and the world [Dissertation]. Tehran: Al-Zahra University. [Persian]

محرومیت جنسیتی و بهره‌مندی جنسیتی اثرگذار است.
تشکر و قدردانی: موردی از سوی نویسندگان گزارش نشده است.
تأییدیه اخلاقی: موردی از سوی نویسندگان گزارش نشده است.
تعارض منافع: در انجام این پژوهش هیچگونه تعارض منافی وجود نداشته است.
سهم نویسندگان: مهدی نجفی (نویسنده اول)، پژوهشگر اصلی/نگارنده بحث/نگارنده مقدمه (۳۵٪)؛ محمد محبی (نویسنده دوم)، پژوهشگر کمکی/تحلیلگر داده/روش‌شناس (۳۰٪)؛ ابراهیم نگهداری (نویسنده سوم)، پژوهشگر کمکی/روش‌شناس (۳۰٪)
منابع مالی: هزینه‌های پژوهش توسط نویسنده اول تأمین شده است.

منابع

- Berik G, Rodgers Y, Seguino S (2009). Feminist economics of inequality, development and growth. *Feminist Economics*. 15(3):1-33.

- Campbell JA, McIntyre J, Kucirkova N (2021). Gender equality, human development, and PISA results over time. *Social Sciences*. 10(12):480.

- Chattopadhyay R, Duflo E (2004). Women as policy makers: Evidence from a randomized policy experiment in India. *Econometrica*. 72(5):1409-1443.

- Heise L, Greene ME, Opper N, Stavropoulou M, Harper C, Nascimento M, et al (2019). Gender inequality and restrictive gender norms: Framing the challenges to health. *The Lancet*. 393910189:2440-2454.

- Hemati R, Maktoubian M (2013). Examining the status of gender inequality among selected countries in the Middle East: Emphasizing the position of Iran. *Journal of Women*. 4(2):115-142. [Persian]

- Hosseinpour F (2013). Analytical-comparative review of indicators of gender development and gender empowerment with emphasis on Islamic countries [Dissertation]. Tehran: Al-Zahra University. [Persian]

- Hsu YC, Kovacevic M (2015). Gender equality in human development-measurement revisited. New York: United Nations Development Programme.

- Javaheri F (2019). Report on the social status of women in Iran. Tehran: Nashre Ney. [Persian]

- Kabeer N, Natali L (2013). Gender quality and economic growth: Is there a win-win?. *IDS Working Paper*. 2013(417):1-58.

- Ketabi M, Yazdkhasti B, Farokhi Rastae Z (2003). Women empowerment to participate in development. *Woman in Development and Politics*. 1(8):5-30. [Persian]

- Kheiridoost Z, Nasiri B (2016). Comparative comparison of women's development indicators in Iran and its